

Rekabet Politikası Ekseninde Avrasya Ekonomileri

M. Okan Taşar, Selçuk Üniversitesi
Savaş Çevik, Selçuk Üniversitesi

Abstract

Eurasian Economies in Context of Competition Policy

Global economy, especially after 1990 have had a liberal approach to structural transformation and reveal the effectiveness of "liberalization" is defined as the process. Together with the global financial crisis started to be discussed this process with a more intense competition and the growing importance of the concept of expanding the size of the country in terms of a systematic policy of competition policy with all the other words are required.

Within the general framework of the so-called Eurasia in the Turkic World in this transformation to create new institutional structures and market mechanisms are working. Decades of an ongoing economic system and a complex new system into the market place, this transformation is absolutely raises a number of structural problems. Yet even liberal economies have experienced economic crises at the regional and global environment is taken into account, and ideally a fully functioning market institutions does not occur.

In this context, competition policy and sub-elements should be defined. Rationalized in terms of market economy should be set to the required qualifications. As for this purpose, work on the first section describes the conceptual background and will be shaped. In the following section, Turkic World Economies mainly as provided in the development process of market reforms and competition policies are introduced, which arise in the functioning of a market economy, or "market failures" will be discussed.

JEL Codes: L51, L43, P21

1 Rekabet Politikası

Rekabet; talebin ve teknolojinin özellikleriyle belirlenen siparişe etkin biçimde uyum sağlayabilmek için piyasanın güncel biçimlerini, üretim yapılarını ve organizasyon modellerini uygulama süreci olarak tanımlanabilmekte ve bu anlamıyla; mübadele şartlarını ve rakiplerin davranışlarını dikkate alan aktörler arasındaki etkileşim olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak rekabet diğer taraftan; ekonomik aktörlerin sahip oldukları bilgi ve donanımlar bakımından aralarında mevcut uyumsuzluklarla belirginleşen aktif bir rol oynama süreci olarak nitelendirilmekte ve belirlenmiş stratejilerin bir sonucu olarak şekillendirilen sanayi yapıları ve işletme organizasyon biçimleri arasındaki farklılıklarla açıklanmaktadır (Erdut, 1998). Kısaca bağımsız ekonomik birimlerin kendi ekonomik başarıları için birbirlerini karşılıklı olarak etkilemeleri ve ekonomik birimler arasındaki yarış olarak tanımlanan rekabet; yönlendirme, kaynak dağılımını gerçekleştirme ve teknolojik gelişme fonksiyonlarını beraberinde taşımaktadır. Bu fonksiyonların birlikte sağlanması durumu ise; "etkin" ve "fonksiyonel rekabet" olarak nitelendirilmektedir (Erkan, 1987). Ekonomik büyüme için önemli bir terim olan ekonomik etkinlik; teknolojik gelişmeye ivme kazandırmakta ve piyasa ekonomilerinde bireysel özgürlüklerin gerçekleştirilmesine bağlanmaktadır (Möschel, 1989).

Serbest piyasa ekonomilerinde rekabet sürecinin taşıdığı önem nedeniyle bu süreci kesintiye ya da zaafa uğratacak eylemlerin veya işlemlerin önlenmesi ayrı bir anlam ifade etmekte ve rekabet ortadan kaldırmaya yönelik girişimlerin hukuki düzenlemelerle engellenmesi söz konusu olmaktadır. Rekabet hukuku olarak nitelendirilen bu düzenlemeler; hükümetler tarafından kullanılan özelleştirme, deregülasyon-regülasyon, sübvansiyon ve yabancı sermaye politikaları gibi bir dizi ölçü ve araçlarla şekillendirilerek, rekabet politikasını oluşturmaktadır. Oldukça geniş bir çerçevede, ulusal ve uluslararası gelişmelerden fazlasıyla etkilenen rekabet politikaları; rekabet sürecinin işletilmesini sağlayan bir araç olarak değil, ekonomiyi gelişen

şartlara uyarlayan, firma ve ülke ekonomilerinin rekabet güçlerini arttıran bir politika bütünü olarak değerlendirilmelidir (Aktan ve Vural, 2004).

1.1 Rekabet Politikasının Amacı

Rekabet politikasının temel amacı; piyasa sisteminin fonksiyonel işlerliği için gerekli olan rekabet hukuku ile ilişkili ortamın hazırlanması, düzenlemelerin içeriğinin bireysel faaliyetlere uygulanması ve dinamik rekabet sürecinin geliştirilmesidir (Erkan, 1987). Bu noktada rekabet sürecinin geliştirilmesine ve etkinleştirilmesine yönelik olarak, rekabet politikasının iki belirgin amacı: (1) herhangi bir firmanın, istismar edebileceği büyüklük ve şartlarda bir piyasa gücünü elde etmesinin önlenmesi, (2) piyasa başarısızlıklarının en aza indirgenmesine katkı sağlayacak rekabet kurallarının oluşturulması ve uygulanması olarak ortaya çıkmaktadır (Aktan ve Vural, 2004).

Sadece rekabeti engelleyici eylemlerin ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamaların yer aldığı bir rekabet politikası, öncelikle fonksiyonel olmaktan uzaklaşmaktadır. Rekabet politikalarının rekabet kurallarını oluşturarak üretimle ilgili yanlış bilgilendirme, gizli bilgi sızdırılması, yalan ve karalama faaliyetleri, firma logo ve markalarının kötüye kullanımı, damping uygulamaları gibi “haksız rekabet” işleyişinin engellenmesi fonksiyonel bir rekabet politikasının en önemli şartıdır. Bu noktada rekabet kuralları; rekabet edenleri korumakla birlikte ekonomik etkinliği arttıracak rekabet işleyişini gerçekleştirmek amacına da yönelik olmalıdır.

Dolayısıyla rekabet politikalarının en belirgin amacı rekabeti arttırmak, piyasa ekonomisine işlerlik kazandırarak ekonomik etkinliği gerçekleştirmektir. Rekabet; üretimde kaynak dağılımında ve tüketimde etkinliği sağlamakta, yenilik ve teknolojik gelişmeleri uyarmakta, gücün tek bir elde toplanmasını önleyerek paylaşımı dengelemekte ve bu fonksiyonları nedeniyle piyasa ekonomileri açısından vazgeçilmez bir kavram haline gelmektedir (Taşar, 2008).

Rekabet politikalarının oluşturulmasında ise; yasal yetkilerle donatılmış kişi veya kurumlar, karar birimleri olarak nitelendirilmekte ancak bu karar birimlerinin doğrudan belirleyici birimler olduğu çıkar ve baskı gruplarının ise bu noktada “dolaylı belirleyici birimler” olarak tanımlandığı görülmektedir. Dolayısıyla rekabet politikasını belirleyen doğrudan belirleyen birimler; kanun koyucu veya yasama, ilgili yasaları işleten yürütme organı, rekabet hukuku mevzuatını izleyen yargı örgütü olmak üzere şekillenmekte ancak bu birimler arasında koordinasyon zaafiyetlerinin giderilmesine yönelik olarak düzenleyici kurullar (regulatory board) da yer almaktadır. Dolaylı olarak etkileyen birimler ise; çıkar ve baskı grupları olarak ortaya çıkmaktadır. Serbest piyasa ekonomilerinde bu birimler, etkinlik dereceleri açısından farklılıklar gösterebilir de bütün ekonomiler açısından her biri ortak unsurlar olarak nitelendirilmektedir.

1.2 Rekabet Politikasının Etkinliği ve Rekabetin Ölçümü

Rekabet politikası ekonomide yer alan en güçlü aktörlerin davranışları üzerine getirilen kısıtlamaları ifade ettiği için, aktörlerin sahip oldukları ekonomik gücü, kendi çıkarlarına veya toplum zararına yönelik olarak kullanmalarını engelleyebilmektedir. Ayrımcılığın ve imtiyazların rekabet politikası çerçevesinde objektif kriterlerle ortadan kaldırılması; serbest piyasa ekonomisinin işleyişini kolaylaştırmakta ve devlet-ekonomi ilişkisini düzenleyebilmektedir. Devlet müdahalelerinin yol açtığı rantların dengeli dağılımı ve rant kollamanın yol açtığı kaynak israfının giderilmesi ve daha da önemlisi yolsuzlukların önlenmesi, rekabet politikasının objektif ve bilimsel sınırlamalarıyla mümkün olabilmektedir. Ayrıca rekabet politikasının etkinliği; yönetim anlayış ve uygulamalarında “kalite”nin yükseltilmesi anlamını taşımaktadır. Rekabet politikası; rekabet kültürünün oluşturulmasını, rekabet kültürünün kurumsallaşmasını sağlamakta, rekabet politikasının etkin bir şekilde uygulanmasını kolaylaştırırken, aynı zamanda rekabet gücü yüksek firmaların oluşturduğu bir sektörel yapıyı ortaya çıkarmaktadır (Kaldırımcı, 2003).

Ekonomilerde rekabet politikasının etkinliğini ölçmede kullanılan yaklaşımlar genel olarak rekabet ölçümünü esas almakta ve yoğunlaşma oranı (seller concentration ratio), mal ve hizmet farklılaştırması ve giriş serbestisi olmak üzere üç göstergıyla tanımlanmaktadır. Yoğunlaşma oranı teknik olarak; belli sayıda büyük firmanın veya sektördeki en büyük firmaların toplam satışlar içerisindeki paylarının yüzde olarak hesaplanmasıdır. (Altay ve Aydoğuş, 2003). Ürün farklılaştırması olarak nitelendirilen ikinci ölçüt daha çok reklam kavramıyla özdeşleşmekte ve firmaların reklam yoluyla ürünlerini tüketici algılamasında farklı kılmaya ve rekabeti ortadan kaldırmaya yönelik girişimleri içermektedir. Reklam harcamalarının sektörel dağılımları, herhangi bir sektörde reklam harcamalarının artması ya da bir firmanın reklam harcamalarının olağan dışı artışı, rekabetin azalması ve rekabet ölçümleri açısından anlamlı olabilmektedir. Üçüncü ölçüt ise; ilgili sektörlerde başka firmaların girişleri önünde herhangi bir yasal ya da fiili bir engelin bulunup bulunmadığıdır. Ekonomide sektörel kısıtlamaların fazlalığı sonuç olarak rekabetin eksikliği gösterme açısından önemli olabilmektedir.

Ekonomilerde rekabet ortamının yoğunluğunun ve etkinliğinin ölçümünde kurumsal düzeyde incelemeler de gerçekleştirilmektedir. International Institute for Management Development (IMD) rekabet ortamını ve rekabet gücünü; başta GSYİH, enflasyon, patent sayısı gibi rekabet gücünün ölçülebilir boyutlarını ortaya koyan maddi kriterler olmak üzere, eğitim düzeyi, değer sistemleri, bireylerin motivasyonları gibi maddi olmayan kriterlerden de oluşturulan sekiz ana başlıkta ve 250 alt kriterle ölçmektedir Aktan ve Vural, 2004). Benzer analiz ve ölçümlerin gerçekleştirildiği bir diğer önemli kurumsal yapı ise “World Economic Forum” ve yayınlamış olduğu “The Global Competitiveness Report” başlıklı yıllık raporlardır. Cenevre merkezli raporların hazırlanmasında farklı ülkeler ve ülke gruplarının ekonomi ve iş dünyasını oluşturan mikro ve makro ölçekli birimlerinin beklentileri ve yorumları kullanılarak bir endeks haline dönüştürülmesi esas alınmaktadır. Küresel Rekabet Gücü Endeksi (Global Competitiveness Index GCI) olarak ifade edilen ölçümler rekabet kavramının içeriğini oluşturan unsurlar üzerine şekillendirilmektedir.

Ekonomi literatürü, “ulusların zenginliği”ni belirleyen faktörleri özellikle Neo-Klasik yaklaşımlarla anlamaya çalışmakta ve oldukça karmaşık bir kavram olan rekabeti; sermaye, altyapı, eğitim, teknoloji, makro ekonomik istikrar, iyi yönetişim, hukuk, şeffaflık, kurumsallaşma, firma stratejileri, talep ve arz özellikleri ve piyasa büyüklüğü gibi çok sayıda faktörle tanımlamaktadır. 2009-2010 Küresel Rekabet Raporu rekabet kavramını; (1) Kurumsallaşma, (2) Altyapı, (3) Makro ekonomik istikrar, (4) Sağlık ve Zorunlu eğitim, (5) nitelikli eğitim, (6) Mal Piyasalarının Etkinliği, (7) İşgücü piyasalarının etkinliği, (8) Finans piyasalarının çeşitliliği, (9) Teknoloji birikimi ve kullanımı, (10) Piyasaların büyüklüğü ve genişliği, (11) İş çeşitliliği, (12) Yenilikçi girişimler olmak üzere 12 esas faktör üzerine kurgulanmaktadır. Bu faktörlerden kurumsal, altyapı, makro istikrar ve sağlık-egitim gibi unsurlar ana unsurlar olarak tanımlanmakta, etkinliğe dayalı olan unsurlar ise; nitelikli eğitim, verimli ya da etkin mal, emek ve finansal piyasalar, teknoloji, piyasa büyüklüğü gibi unsurlardan oluşmaktadır. Üçüncü grup unsurlar yenilikçi yaklaşımlar, iş, mal ve hizmet çeşitliliği olarak gruplandırılmaktadır (Global Competitiveness Report, 2010).

2 Avrasya Ekonomilerinin Görünümü

Küresel Rekabet Raporu 2009-2010; 133 ülkede piyasa ekonomisi işleyişinin temel unsurları olarak nitelendirilen ve ülkelerin rekabet güçlerinin ölçümü açısından bir gösterge olarak oluşturulan 12 ana faktörde ortaya çıkan değişikliklerin, olumlu ya da olumsuz değerlendirilmesi ve puanlanmasıyla ortaya çıkmaktadır. Ülkeler Gayrı Safi Yurtiçi Hasıllarına göre 1. Aşama, 2. Aşama ve 3. Aşama ülkeleri olarak tanımlanmakta, bir grup ülke ise geçiş ülkeleri olarak ortaya konulmaktadır. GSYH’sı 2000 \$’ın altındaki ülkeler 1. Aşama ülkesi olarak gruplandırılmakta ve Avrasya ekonomilerinden Kırgızistan ve Tacikistan bu grupta yer almaktadırlar. Azerbaycan ve Kazakistan gibi ülkeler 2000-3000 \$ aralığında yer almakta ve 2. Aşamaya geçiş ülkeleri olarak gösterilmektedirler. Türk Dünyasının 9000-17000

\$ GSYH aralığındaki tek ekonomisi ise Türkiye'dir ve 3. Aşamaya geçiş ekonomisi olarak nitelendirilmektedir.

Avrasya Ülkeleri	Temel (Basic) Unsurlar		Geliştirilmiş Etkinliğe Unsurlar		Yenilikçi Unsurlar	
	Sıra	Skor	Sıra	Skor	Sıra	Skor
Azerbaycan	50	4.63	71	4.03	56	3.71
Kazakistan	74	4.27	69	4.04	78	3.43
Kırgızistan	126	3.40	111	3.36	128	2.80
Tacikistan	116	3.51	123	3.22	109	3.06
Türkiye	69	4.34	54	4.16	58	3.70

Tablo 1. Avrasya Ekonomilerinin 2009-2010 Küresel Rekabet Endeksi İçerisindeki Sıralama ve Skorları Kaynak: *The Global Competitiveness Report 2009-2010'dan derlenmiştir.*

12 esas unsur üzerine şekillendirilen Küresel Rekabet Endeksi (GCI) ana hatlarıyla: temel (basic) unsurlar, geliştirmiş etkinliğe yönelik (efficiency) unsurlar ve yeniliğe dayalı (innovation) unsurlar olmak üzere ifade edilmektedir.

2.1 Azerbaycan

Küresel Rekabet Raporu 2009-2010'a göre Azerbaycan 4.3'lük bir skorla 133 ülke arasında 51. sırada yer almaktadır. Bir önceki dönem ölçümü esas alındığında Azerbaycan; 4.1 skor ve 69. sıradan önemli bir gelişme göstermekte ve piyasa rekabeti açısından belirli bir mesafe almış olduğu görülebilmektedir. Ancak ülkenin en önemli sorunları arasında yolsuzluk olgusu gösterilmekte, yoğun bürokrasi, vergisel düzenlemeler, altyapı eşitsizlikleri ve verimsiz devlet bürokrasisi önemli bir yer tutmaktadır (Global Competitiveness Report, 2010).

Azerbaycan'ın idari regülasyonlara yönelik algılaması rekabet açısından avantaj oluştururken, hükümet politikalarının şeffaflığı ve kamu fonlarında oluşan sapmalar dikkat çekici olumsuzluklar olarak ortaya çıkmaktadır. Rekabet hukuku ve anti-tröst uygulamaların etkinliği açısından Azerbaycan ekonomisi 116. Sırada yer almakta ve genel ortalamadan büyük ölçüde sapma göstermektedir. Aynı şekilde Küresel Kriz açısından önem finansal güvenliğe yönelik regülasyonlarda da yetersiz kaldığı görülmektedir (Global Competitiveness Report, 2010). Küresel finansal krizin uluslararası kredi kaynaklarına erişimi zorlaştırması, gelişmiş ekonomilerde azalan talebin piyasaları daraltması ve özellikle enerji piyasalarında yaşanan istikrarsızlıklar, gerek Azerbaycan gerek diğer Avrasya ekonomileri açısından olumsuz makro ekonomik sonuçları beraberinde getirmektedir (Taşar, 2009).

2.2 Kazakistan

Kazakistan, 2008-2009 Küresel rekabet indeksinde 4.1 skorla 67. sırada yer alırken 2009-2010 indeksinde 133 ülke içerisinde aynı skorla aynı sırada yer almaktadır. Azerbaycan gibi 2. Aşama geçiş ülkesi olarak nitelendirilen Kazakistan; makro ekonomik istikrar açısından olumlu bir süreç izlerken, kurumsal gelişim ve finansal piyasalar anlamında rekabet gücünü tam olarak yerleştirememiştir. Avrasya ekonomilerinin genelinde gözlemlenen yolsuzluk algılaması Kazakistan açısından da en önemli sorun olarak değerlendirilmektedir. Enflasyon önemli bir makro ekonomik istikrarsızlık kaynağı olarak görülmekte ve Kazakistan ekonomisine yönelik beklentilerde ikinci önemli sorun olarak nitelendirilmektedir. Kurumsallaşma ve altyapı başlıklarında rekabet açısından avantaj sağlayan faktörlerin bütününde olumlu bir görünüm sergileyemeyen Kazakistan, makro ekonomik istikrar başlığında sadece kamu borçları ve bütçe açıkları noktasında rekabet gücü açısından avantajlı olarak algılanmaktadır (Global Competitiveness Report, 2010).

Genel kamu borcunun GSMH'ya oranı dikkate alındığında Kazakistan en düşük değere sahip ülke olarak ortaya çıkmakta, Kırgızistan ve Tacikistan gibi ülkeler ise kamu borç stoku riskli olan ekonomiler olarak nitelendirilebilmektedir. Kazakistan'da kamu borcunun vergi

gelirlerine oranı ılımlı bir düzeyde seyrederken, Kırgızistan'da kamu borç stokunun vergi gelirlerine oranı 3 kata yakın, bir başka Avrasya ekonomisi olan Tacikistan'da ise 3 katından fazla seyretmektedir (Çevik, 2010).

2.3 Kırgızistan ve Tacikistan

Türk Dünyası ekonomileri içerisinde Tacikistan'la birlikte Küresel Rekabet endeksinde en düşük skorlara sahip olan Kırgızistan genel sıralamada istikrarlı olarak 123. sırada yer almaktadır. Rekabet açısından zayıf altyapı, makro ekonomik istikrarsızlık ve daha da önemlisi siyasi istikrarsızlığın beraberinde taşıdığı toplumsal gerilimler, Kırgızistan için tehlikeli boyutlara tırmanmaktadır. Küresel Rekabet Raporu 2009-2010'a göre GSYİH'sı 2000\$'ın altında olduğu için Tacikistan gibi 1. Aşama ülkesi olarak nitelendirilen Kırgızistan'ın en önemli sorun algılamasının ilk sırasında yolsuzluk yer alırken ikinci en önemli sorun olarak politik istikrarsızlık gösterilmektedir. Diğer 1. Aşama ülkesi Tacikistan'da ise; en önemli makro ekonomik sorun finansal kaynaklara erişim olarak değerlendirilmekte ve diğer Avrasya ekonomilerinden daha yoğun bir şekilde vergi oranlarına yönelik olumsuz algılamalar gözlenmektedir. Yolsuzluk algılaması ise; tüm Avrasya ekonomilerinin ortak sorunu olarak Tacikistan'da varlığını ortaya koymaktadır (Global Competitiveness Report, 2010).

Tacikistan altyapı olarak endekste yer alan ülkeler arasında en düşük skorlara sahip olan ekonomilerden birisi olarak görülmekte, makro ekonomik istikrar başlığının en önemli unsurlarından birisi olan bütçe açıklarının rekabet gücü üzerinde olumsuz etkide bulunduğu ileri sürülmektedir (Global Competitiveness Report, 2010).

2.4 Türkiye

Son olarak Türkiye 131 ülke için oluşturulan 2007-2008 raporunda 4.2'lik bir skorla 53. sırada yer alırken, 134 ülkeli 2008-2009 raporunda 4.1'lik skorla 63. sıraya gerilemiş, 2009-2010 Raporunda ise; 4.2'lik bir skorla 61. sırada gösterilmiştir. Skor açısından istikrarlı bir çizgi izlenmekte ancak sıralamada özellikle 2007'ye göre olumsuz bir değişiklik gözlenmektedir (Global Competitiveness Report, 2010). Türkiye açısından önem arz eden Avrupa Birliği (AB) üyelik hedefi esas alındığında da, 1996-2005 döneminde özellikle son genişlemeyle üye olan ülkelerin bile gerisinde kaldığı açık bir şekilde gözlenmektedir (TÜSİAD, 2006). Bu durum; Türkiye açısından rekabet sürecinin işleminde ve rekabet gücünün geliştirilmesinde çok fazla bir değişiklik olmadığı halde endekste yer alan diğer ülkelerin piyasa ekonomisi algılamasının hızla geliştiğini göstermesi açısından önem arz etmekte, Türkiye'nin bu gelişim çizgisinin uzağında kaldığının işaretlerini vermektedir. En önemli ekonomik sorun diğer ülkelerden oldukça farklı bir şekilde vergisel regülasyonlar ve vergi oranları olarak kabul edilmektedir. Türk Dünyası ekonomileri içerisinde 3. Aşamaya geçiş ülkesi olarak nitelendirilen tek ülke olan Türkiye'nin sorun algılamasında; etkin olmayan kamu bürokrasisi ve tek parti iktidarına rağmen politik istikrarsızlığın 3. ve 4. sırada gösterilmesi oldukça anlamlı ve önemlidir. Aynı şekilde Avrasya ülkelerinin ortak sorunu olarak nitelendirilen yolsuzluk olgusunun Türkiye açısından son sıralara gerilemesi ise önem taşımaktadır (Global Competitiveness Report, 2010).

3 SONUÇ

2009-2010 Küresel Rekabet Endeksinde Türkiye açısından finansal piyasalar ve anti-trust politikalarla rekabet hukuku, rekabet için avantaj sağlayacak şekilde olumlu bir gelişme göstermektedir. Etkin anti-trust politikalar başlığında Türkiye 45. sırada yer alırken, finansal piyasa çeşitliliğinde 40. Sırada gösterilmektedir. Bu noktada; 2001 Krizi sonrasında, Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde gerçekleştirilen ekonomi politikaları ve özellikle bankacılık sektörüne yönelik regülasyonların, Küresel Finansal Kriz sürecinde sağladığı olumlu etki ya da katkı Türkiye açısından net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak diğer Avrasya ekonomileri açısından rekabet işleyişinin geliştiğini ileri sürebilmek fazla mümkün

görünmediği gibi, rekabet gücünün uluslararası sıralamalar açısından umut verici olmadığı özellikle serbest piyasa ekonomisine geçiş açısından dezavantaj yarattığı ortaya çıkmaktadır. Özellikle Türkiye hariç yolsuzluk olgusunun en önemli sorun olarak algılanması geleceğe yönelik iyimser beklentileri olumsuz etkilemektedir.

KAYNAKÇA

- Aktan, Coşkun Can ve İstiklal Y. Vural. 2004. **Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet**, TİSK Yayın No:253, Ankara, s. 103.
- Altay Oğuzhan ve Osman Aydoğuş. 2003. “Türk Bankacılık Sektöründe Piyasa Yapısı ve Rekabet”, **Rekabet Düzenlemeler ve Politikalar Kongresi**, Rekabet Kurumu Yayın No. 0162, Ankara, s.152.
- Çevik, Savaş. 2010. “Geçiş Ekonomilerinde Kamu Maliyesi ve Mali Sistem Reformları”, Avrasya Etüdüleri, TİKA, Sayı: 37, Ankara, s. 90.
- Erdut, Zeki. 1998. **Rekabetin İşgücü Piyasasına Etkisi**, Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayını, Ankara, s.1.
- Erkan, Hüsnü. 1987. **Sosyal Piyasa Ekonomisi**, Konrad Adenauer Vakfı Türkiye Temsilciliği Yayını, İzmir, s.38.
- Kaldırımıcı, Nurettin. 2003. “Rekabet ve Yönetim İlişkisi”, **Rekabet Düzenlemeler ve Politikalar Kongresi**, Rekabet Kurumu Yayın No. 0162, Ankara, s.152.
- Möschel, Wernhard. 1989. “Competition Policy from an Ordo point of View”, **German Neo-Liberals and the Social Market Economy**, New York, s. 146.
- Taşar, M. Okan. 2008. **Piyasa Ekonomilerinde 3R: Rekabet, Regülasyon ve Reform**, Sayram Yayınları, Konya, s.38.
- Taşar, M. Okan. 2009. “Finansal Regülasyonlar ve Küresel Kriz Sürecinde Türk Dünyası Bankacılık Sistemlerinin Yeniden Yapılandırılması”, Avrasya Etüdüleri, TİKA, Sayı: 36, Ankara, s. 33.
- TÜSİAD Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu. 2006. Türkiye Küresel Rekabet Raporu, İstanbul, s.33.
- World Economic Forum 2010. **The Global Competitiveness Report 2009-2010**, Geneva, ss.8-14-12-78-90-187-279.